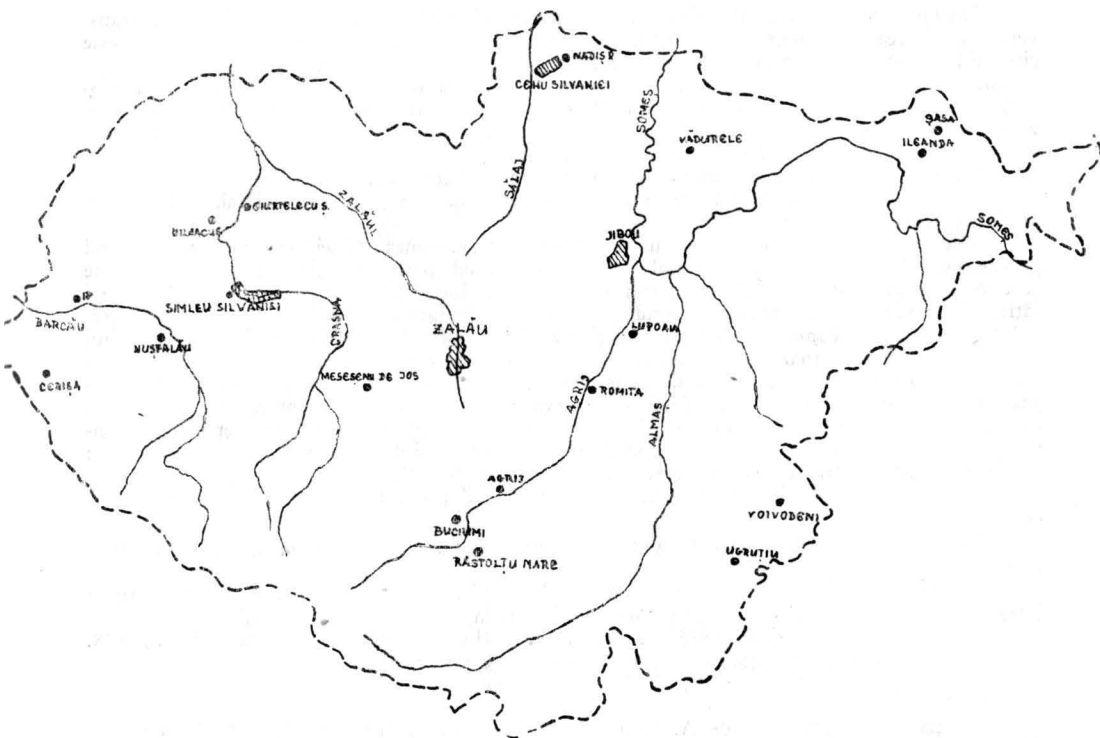

REPERTORIUL TOPOARELOR DE ARAMĂ DIN JUDEȚUL SĂLAJ

În colecția Muzeului de Istorie și Artă din Zalău se găsesc 7 topoare de aramă, descoperite toate ocazional, nu prin săpături arheologice sistematice și ajunse în posesia muzeului prin achiziții sau donații. Din această cauză observațiile stratigrafice lipsesc îngreunând atribuirea lor unei culturi sau alteia. În consecință articolul de față nu are caracter de studiu analitic ci de repertoriu al tuturor topoarelor de aramă descoperite pînă în prezent pe teritoriul județului Sălaj (Pl. 1).

Pl. I Harta localităților unde s-au descoperit topoare de aramă

1. *Topor ciocan de aramă* (nr. inv. 1220)¹ A fost descoperit la Răstolțu Mare în anul 1963, la locul numit „Calea Oilor”. Piesa provine din colecția lui Silviu Papiriu Pop din Buciumi².

Piesa are un profil longitudinal puțin curbat spre ceafă. Colțurile cefei sînt rotunjite iar marginea de înmănușare are formă circulară, foarte puțin îngroșată. Taișul este vertical și prezintă din antichitate știrbituri accentuate prin utilizare. Pe alocuri se vede metalul de culoare roșiatică specifică. Patina piesei este verzuie. Suprafața prezintă numeroase lovituri de la prelucrare. Dimensiunile toporului sînt: L 10,6 cm., l maximă = 3,2 cm.; l taișului 2 cm., grosimea 1,9 cm., d gaurii de înmănușare = 1,7—1,8 cm.; gr. 0,230 kg. (Pl. II/1).

După forma și caracteristicile ei, piesa se încadrează în categoria topoarelor de aramă, tip Pločnik³.

2. *Topor ciocan de aramă* (nr. inv. 1222)⁴ Descoperit la Răstolțu Mare în anul 1970, la locul numit „Valea Miliu”.

Muchiile longitudinale ale piesei sînt rotunjite adunîndu-se spre vîrf, unde corpul este mai gros pentru a forma taișul transversal care este subțire și semicircular. Ceafa este rotunjită, gaura de înmănușare circulară. În zona găurii de înmănușare piesa este mai subțire prezentînd o ușoară adîncire în partea din spate a orificiului. Pe părțile opuse taișului piesa prezintă asperități rămase de la turnare. Are culoare brun-roșiatică și luciul metalic specific. Dimensiunile toporului sînt: L=11,5 cm., lm=4 cm., la taișului=2 cm.; gros.=2,2 cm., d găurii de înmănușare = 3,2—3,3 cm., gr. = 0,300 kg. (Pl. II/2).

Piesa se încadrează tot în categoria topoarelor de aramă de tip Pločnik⁵.

3. *Topor ciocan de aramă* (nr. inv. C.C. 10/1976). Descoperit în jurul comunei Agrii, în condiții necunoscute.

Muchiile longitudinale ale piesei sînt rotunjite, adunîndu-se spre vîrf. Taișul este transversal și păstrează știrbituri din antichitate. Ceafa este rotunjită iar gaura de înmănușare este circulară, cu marginea puțin îngroșată. Pe partea inferioară a piesei pe avers și pe revers — se pot observa linii mici tăiate care — probabil — nu au fost făcute în antichitate. Pe alocuri se vede metalul de culoare roșiatică. Patina piesei — cită se mai păstrează — este verzuie. Dimensiunile sînt: L = 12,7 cm., lm = 3,8 cm.; l taișului = 3,5 cm.; gros. = 1,6 cm., d găurii de înmănușare = 2,4 cm.; gr. = 0,450 kg. (Pl. II/3).

Piesa se încadrează în categoria topoarelor de aramă tip Pločnik⁶.

4. *Topor ciocan de aramă* (nr. inv. 1223)⁷. Provine din comuna Buciumi. Locul exact al descoperirii nu se cunoaște.

Muchiile longitudinale sînt rotunjite. Spre vîrf grosimea piesei se mărește, reliefind părțile laterale pentru a forma taișul transversal. Taișul păstrează știrbituri din antichitate și este tocit prin utilizare. Partea piesei cu gaura de înmănușare de formă ovală este mai lătită și aplatizată în secțiune. În jurul găurii de înmănușare se profilează un manșon neregular, accentuat mai mult în partea superioară. Pe ambele laturi ale piesei se găsesc linii scurte tăiate după turnare, care pornesc de la gaura de înmănușare în direcția dreaptă și stîngă. Presupunem că erau semne de proprietar. Ceafa piesei este aproape plată fiind rotunjită numai la colțuri. Pe corpul piesei se observă mai multe adîncituri neregulate, provenind de la ciocăniturile din timpul procesului de prelucrare. Se păstrează patina verzuie. Dimensiunile toporului sînt: L = 14 cm.; l maximă 6,7 cm.; l taișului 3,1 cm., gros. = 3,5 cm.; d găurii de înmănușare = 3,4—3,7 cm., gr. = 1,050 kg. (Pl. II/4).

Piesa se încadrează în categoria topoarelor de aramă tip Cotiglet⁸.

¹ Piesa a fost publicată de A. Vulpe *Die Axte und Beile in Rumänien*, II, 1975, München, p. 20, nr. 18, pl. 2/18.

² Toată colecția de arheologie a lui Silviu Papiriu Pop din Buciumi (jud. Sălaj) a intrat în posesia Muzeului de Istorie și Artă din Zalău în anii 1966, 1974, 1977.

³ A. Vulpe, în *SCIV*, 2, 1973, p. 223 și urm., fig. 2/1; *Roska, Rep.*, p. 155, fig. 178.

⁴ Provine tot din colecția lui Silviu Papiriu Pop din Buciumi.

⁵ A. Vulpe, *op. cit.*, II, p. 20, pl. 2.

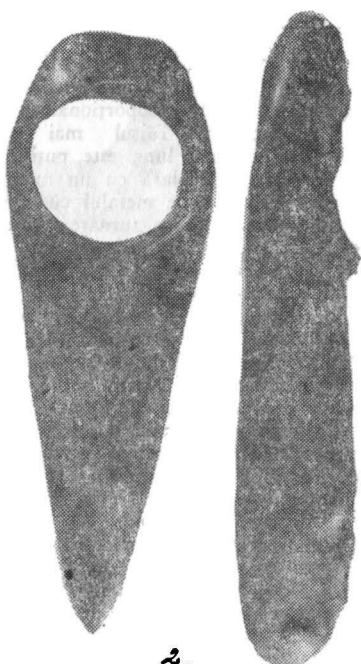
⁶ *Idem*.

⁷ Piesa a fost publicată de A. Vulpe, în *op. cit.*, p. 21, nr. 19, pl. 2/19. Provine tot din colecția lui Silviu Papiriu Pop, Buciumi.

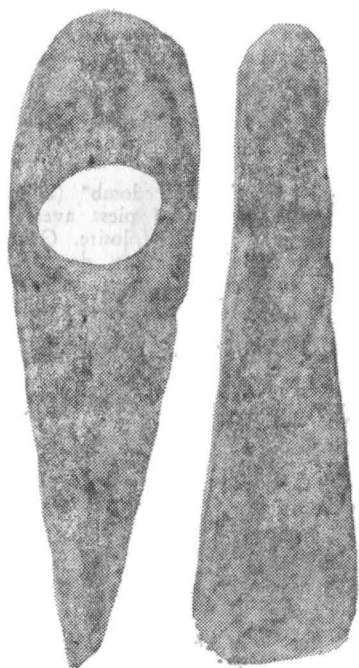
⁸ *Roska, Rep.*, p. 296, fig. 355.

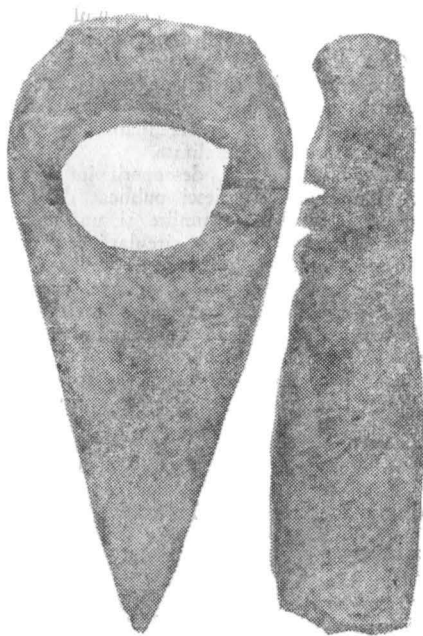
1.

2.

3

4

Pl. II Topoare de aramă; 1—2. Răstolțu Mare; 3. Agriș; 4. Buciumi

5. *Topor de aramă cu brațele în cruce* (nr. inv. C.C. 1/1977). A fost găsit la Nadişul Român, pe vârful dealului „Noşig”. Condițiile de descoperire nu se cunosc. Lungimea brațelor este proporțională. Contururile piesei sînt destul de bine definite, și tășurile ascuțite. Tășul mai scurt este uzat păstrînd știrbituri în urma utilizării, iar tășul mai lung este puțin arcuit și zădat accentuat rotunjit la un colț. Gaura de înmănușare este circulară cu un manșon puțin profilat. Patina piesei este verzuie neuniformă. Pe alocuri se vede metalul cu culoarea roșiatică specifică. Pe tot corpul piesei se găsesc asperități rămase de la turnare. Pe o latură a toporului se păstrează urme de zgîrieturi făcute de descoperitor. Dimensiunile toporului sînt: L = 18 cm.; lm = 4,9 cm.; l tășurilor = 3,2 cm. și 3 cm.; gros. la gaura de înmănușare = 2,5 cm.; d găurii de înmănușare = 3,5 cm.; gr. = 0,600 kg. (Pl. III/1).

Toporul cu brațele în cruce aparține la tipul Jászladány, varianta Tîrnăvița⁹.

6. *Fragment topor de aramă* (nr. inv. 1221). Piesa a fost descoperită la Vădurele în vara anului 1963, la locul numit „Curături”.

Muchiile fragmentului sînt rotunjite adunîndu-se spre vîrf pentru a forma tășul care este arcuit, aproape semicircular, cu urme de folosire. Gaura de înmănușare este ruptă din antichitate. După partea păstrată presupunem că era circulară cu un manșon bine profilat. Pe alocuri se păstrează patina verzuie, iar în unele părți se observă culoarea roșiatică cu luciul specific metalului. Suprafața piesei prezintă asperități provenite de la turnarea în tipar. Dimensiunile fragmentului: L = 11,5 cm.; lm = 4,8 cm.; l tășului = 3,3 cm.; gros. = 3,4 cm.; d găurii de înmănușare = 2,6 cm.; gr. = 0,450 kg. (Pl. III/2).

Toporul fragmentar aparține, probabil la tipul Jászladány¹⁰.

7. *Topor de aramă* (nr. inv. C.C. 18/1975). Piesa a fost descoperită la Șasa în luna mai 1975, la locul numit „Comorița”, situat la intrarea în sat.

Muchiile piesei sînt rotunjite adunîndu-se spre tăș care este semicircular, mai accentuat pe partea stîngă. Muchia piesei pe partea stîngă este curbă pînă la gaura de înmănușare, unde se formează o adîncitură, iar în partea dreaptă muchia este puțin oblică pînă la manșonul găurii de înmănușare, care este foarte accentuat și știrbit de utilizare. Gaura de înmănușare merge paralel cu tășul toporului și are forma circulară. Ceafa piesei este rotunjită. Suprafața piesei prezintă asperități. Se păstrează patina verzuie. Pe alocuri se vede metalul cu culoarea specifică. Dimensiunile piesei: L = 10 cm.; l tășului = 4,6 cm.; l ceafei = 3,6 cm.; gros. la gaura de înmănușare = 3,6 cm.; d gaura de înmănușare = 2,5 cm.; gr. = 0,500 kg. (Pl. III/3).

După forma și caracteristicile ei, piesa aparține tipului Fajsz¹¹.

Pentru ca repertoriul nostru privind topoarele de aramă să fie cît mai complet, menționăm și descoperirile făcute înainte de înființarea muzeului din Zalău (1951), cunoscute doar în literatura de specialitate.

8. *Topor de aramă*, descoperit în comuna Ip, la locul numit „Pincedomb” (Dîlma cu pivnițe). După desenul piesei publicat de M. Roska¹² se poate deduce că piesa avea forma puțin arcuită, muchiile rotunjite și un singur tăș vertical, cu urme de folosire. Gaura de înmănușare transversală era circulară, cu un manșon destul de bine profilat, dar uzat. Se poate urmări o dungă aproximativ dreaptă, pornită de la gaura de înmănușare și continuată pe toată lungimea brațului cu muchie, care este mai scurt decît cel cu tășul. Probabil provine de la turnare. Suprafața piesei prezintă asperități.

Dimensiunile aproximative după desen: L = 20 cm.; l = 5,4 cm.; d găurii de înmănușare = 3 cm. (Pl. IV/1).

Piesa face parte din categoria topoarelor cu brațele în cruce, de tip Mezőkeresztes¹³.

Toporul se află în colecția Institutului de Arheologie din Debrecin (R. P. Ungară), sub nr. inv. R. 286.

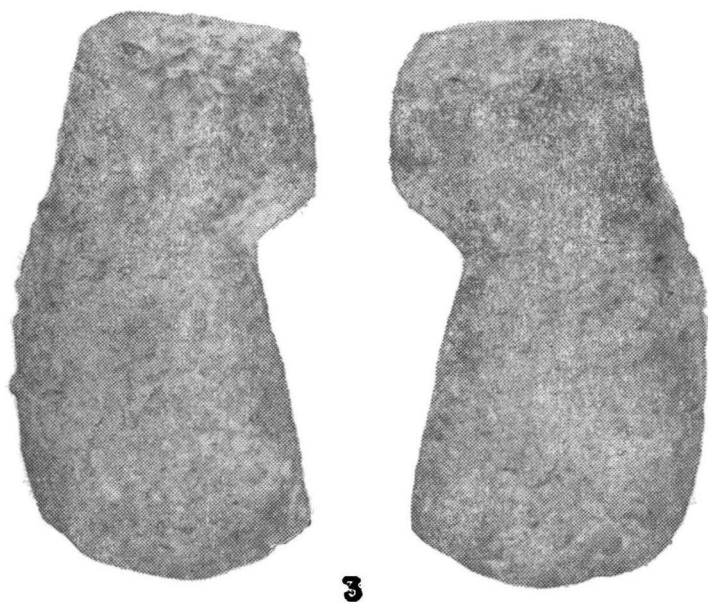
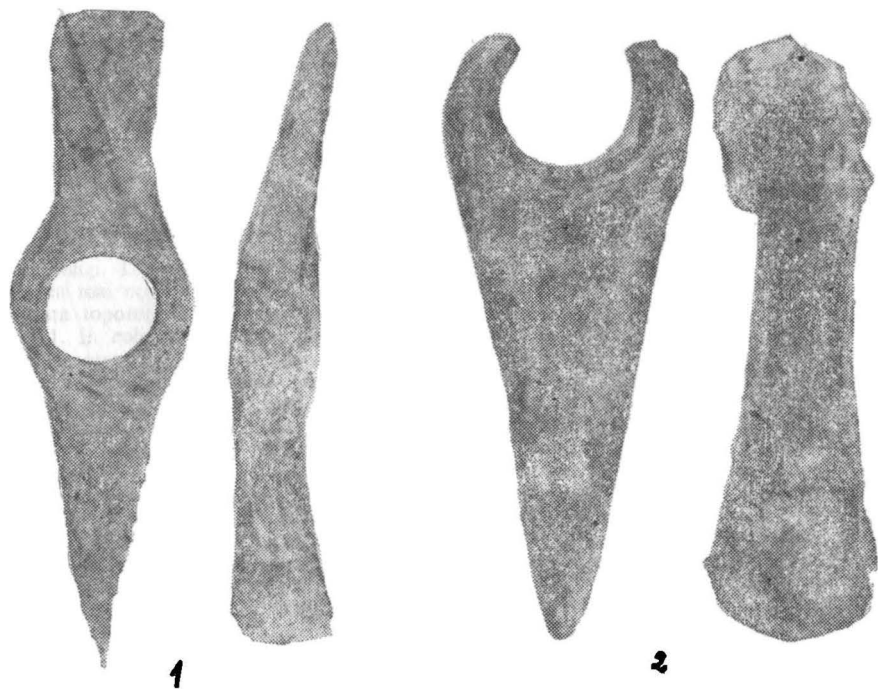
⁹ A. Vulpe, *op. cit.* p. 37. Idem, în *SCIV*, 1964, nr. 4, p. 457 și urm. fig. 3/5—6; Roska, *Rep.*, p. 270, fig. 323, nr. 1; T. Bader, în *Apulum*, 11, 1973, p. 703—708, fig. 1; I. Andrișoiu în *Sargetia*, 8, 1971, p. 37—43.

¹⁰ A. Vulpe, *op. cit.*, p. 37; T. Bader, *idem*; I. Andrișoiu, *idem*.

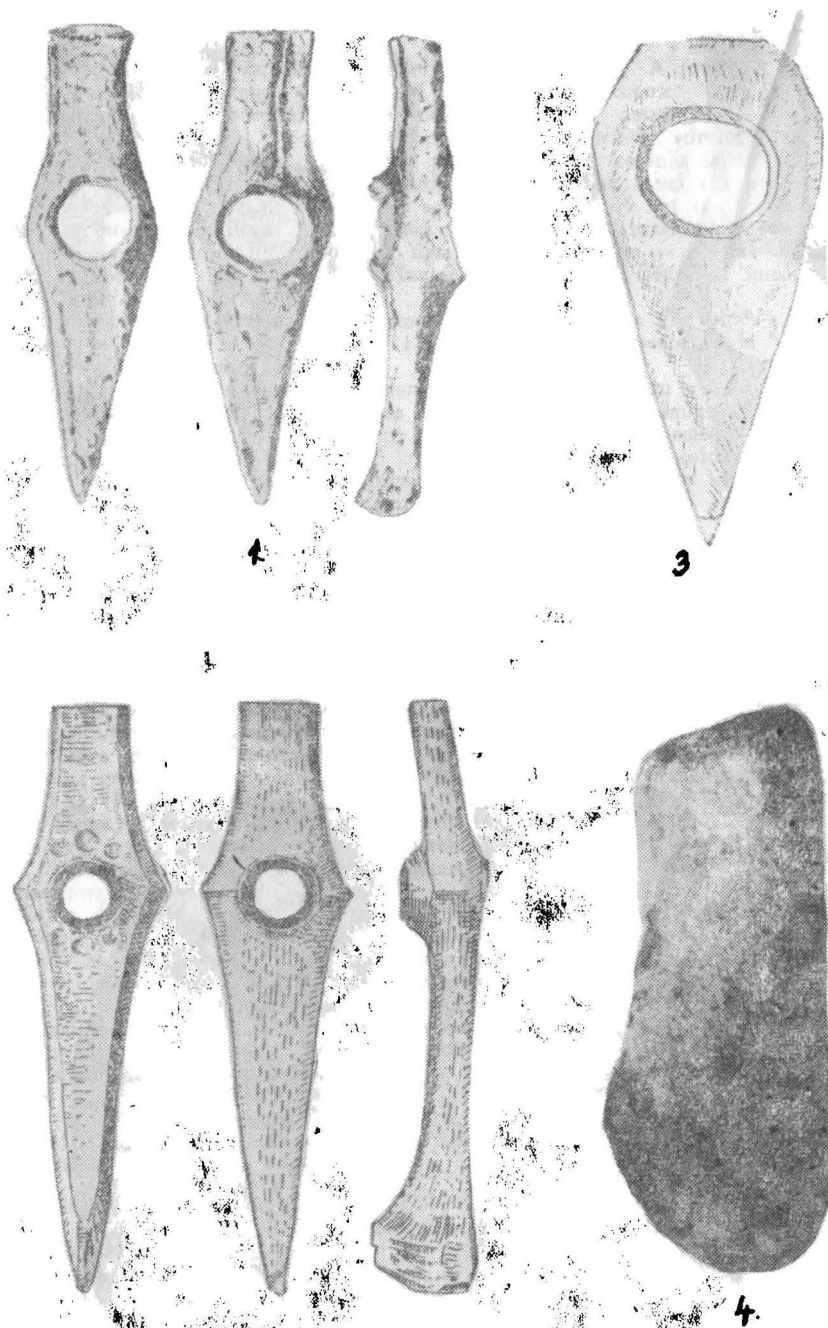
¹¹ A. Vulpe, *op. cit.*, I, 1970, p. 28, pl. 3, fig. 38; Roska, *Rep.*, p. 30, fig. 25, nr. 2; p. 153, fig. 176; p. 245, fig. 304, nr. 3.

¹² Roska, *Rep.*, p. 111—112, fig. 134.

¹³ Ștefan Dănilă, în *SCIV*, 18, 1967, p. 497—499, fig. 1; M. Roska, în *Közlemények*, 2, 1942, Cluj, p. 38—39, fig. 35.

Pl. III Topoare de ~~ar~~amă: 1. Nădișul Român. 2. Vădurele. 3. Șasa

Pl. IV Topoare de aramă: 1. Ip. 2. Ugrușiu, 3. Voivodeni. 4. Cerișa

9. *Topor de aramă cu brațele în cruce* descoperit la Romita pe la sfârșitul secolului trecut, în condiții necunoscute. Descrierea piesei o cunoaștem numai din literatura de specialitate¹⁴. L totală = 36 cm.; Brațul cel de sus avea I = 9 cm, cel de jos I = 23 cm, iar gaura de înmănșare avea d = 4 cm. cu un manșon destul de accentuat pe ambele laturi. Brațul cel lung cu tăiș este tocit, păstrînd urme de folosire. Corpul piesei era acoperit cu patină verzuie.

Piesa se încadrează în grupa topoarelor tip Mezőkeresztes¹⁵.

10. *Topor de aramă cu brațele în cruce*. A fost descoperit în jurul anului 1890 la Lupoia și a ajuns în colecția lui L. Szikszay din Zalău¹⁶. Brațele toporului sînt aproape la fel de lungi. L totală = 21 cm.; d găurii de înmănșare prevăzută cu manșon = 3,5 cm. gros. cea mai mare = 4 cm. Urmele de turnare se pot observa pe ambele laturi. O parte din suprafața toporului era acoperită cu patină verzuie.

11. În colecția Muzeului de istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca la nr. inv. 177 și 241 sînt notate două topoare de aramă descoperite la Ugruțiu.

a). *Tîrnăcop de aramă* (donat Muzeului de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca de doamna Wesselényi în aprilie sau mai 1876), cu nr. inv. 177, este ușor arcuit, laturile sînt bine profilate iar în zona găurii de înmănșare se adună spre vîrf. Brațul scurt se termină plat, iar brațul cel lung se termină în tăiș aproape semicircular. Manșonul găurii de înmănșare este alungit. În partea superioară și inferioară a găurii de înmănșare sînt plasate cîte 3 mici adîncituri circulare. L totală = 31 cm; gr. = 2,5 kg (Pl. IV/2).

Piesa se încadrează în grupa topoarelor de aramă tip Mezőkeresztes¹⁷.

b). *Topor de aramă cu brațele în cruce* (nr. inv. 241). L totală = 25 cm. Descrierea piesei n-o putem da pentru că și literatura de specialitate¹⁸ se rezumă la datele mai sus menționate.

12. Repertoriul lui M. Roska vorbește despre o *daltă* (?) de aramă descoperită la Ileana, care ar fi în colecția Muzeului de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca, inventariată la nr. 165¹⁹.

13. La Nușfalău a fost descoperit un *topor de aramă*, despre care literatura de specialitate nu oferă nici un fel de alte date.

14. *Topor de aramă cu brațele în cruce*. A fost descoperit în anul 1898 la Meseșeni de Jos, ajungînd în colecția judeului suprem Nagy Domokos. Piesa avea l totală = 24 cm; l tăișului = 4,5 cm; l în zona găurii de înmănșare = 6 cm; gros. generală = 2 cm; d găurii de înmănșare = 3,5 cm; gr. = 1,40 kg²⁰.

15. La Șimleu-Silvaniei au fost descoperite la sfîrșitul secolului trecut două *topoare de aramă*. Descrierea mai amănunțită n-o putem da, fiindcă și literatura de specialitate vorbește foarte puțin despre forma lor²¹.

a). Unul dintre ele a fost găsit pe Măgura Șimleului împreună cu fragmentele de ceramică²².

¹⁴ Arch Ert, 17, 1897, p. 356—359; M. Petri, Szilágy vármegye monográfiája, I, 1901, p. 30—31; Roska, Rep., p. 239.

¹⁵ Fl. Gavrilescu, A. Vulpe, în SCIV, 22, 1971, nr. 4, p. 651—654; M. Roska, în Közlemények, 2, 1942, p. 49—50.

¹⁶ Roska, Rep., p. 83; Arch Ert 17, 1897, p. 356—359. O parte din colecția lui L. Szikszay a ajuns în posesia Liceului din Zalău, iar după înființarea Muzeului de Istorie și Artă colecția a trecut în patrimoniul acestuia, dar toporul de aramă nu era între piesele preluate.

¹⁷ Erd Muz, 3, 1876, p. 106 și 180; OTTE, 12, 1887, p. 301; M. Roska, în Közlemények, 2, 1942, p. 56, fig. 10; Roska, Rep. p. 294, fig. 353; Fl. Gavrilescu, A. Vulpe, în SCIV, 22, 1971, p. 651—654; M. Roska, în Arch Ert, 87, 1960, nr. 2, p. 205.

¹⁸ Gooss Chronik p. 59; Erd Muz, 3, p. 106 și 180; OTTE, 12, 1887, p. 301; M. Roska, în Közlemények, 2, 1942, Cluj, p. 56; Roska, Rep., p. 294.

¹⁹ Roska, Rep., p. 194; Szolnok-Doboka vármegye monográfiája, Décs. I, 1900, p. 121.

²⁰ Arch Ert, 33, 1913, p. 313; Roska, Rep., p. 273.

²¹ M. Petri, op. cit. I, 1901, p. 30; Roska, Rep., p. 152; Idem, Közlemények, 2, 1942, p. 41.

²² Arch Ert, 16, 1896, p. 60—63; 17, 1897, p. 339; 18, 1898, p. 418—421; 21, 1901, p. 55; 33, 1913, p. 313; OTTE, 12, 1887, p. 304—305; I. Marțian, Repertoriu arheologic

b). Al doilea — cu brațele în cruce — a fost descoperit la locul numit „Várhegy” (Dealul Cetății), în jurul anilor 1880. L totală = 22,5 cm, iar gr. = 0,75 kg²³.

16. În colecția judeului suprem Nagy Domokos exista la sfîrșitul secolului trecut un *tîmăcop de aramă* descoperit la Giurtelecu Șimleului. Forma găurii de înmănușare era alun-gită și puțin adîncită în corpul piesei²⁴.

17. *Topor de aramă cu brațele în cruce*, descoperit în condiții necunoscute la Uileacu Șimleului. Brațul inferior cu tăișul păstrează urmele de folosire. L totală = 22,5 cm; l în dreptul găurii de înmănușare = 5 cm²⁵.

După cunoștințele noastre piesa se află în colecția Muzeului Național Maghiar din Budapesta.

18. *Topor ciocan de aramă*, descoperit la Voivodeni în condiții necunoscute. Literatura de specialitate²⁶ ne dă o descriere foarte sumară a piesei, amintind totodată că se afla în proprietate privată.

După desenul piesei se vede că toporul avea muchii rotunjite, un tăiș transversal care păstrează urme de folosire, fiind foarte tacit. Partea unde este gaura de înmănușare de formă aproape circulară, este mai lată. Ceafa este plată, rotunjită numai la colțuri. Dintre dimensiunile toporului cunoaștem numai L totală = 15,5 cm (Pl. IV/3). Pentru piesa de la Voivodeni găsim o analogie foarte apropiată chiar în repertoriul de față (Pl. II/4) pe baza căreia o putem încadra piesa în categoria topoarelor ciocan de aramă, tip Cotigler²⁷.

19. Verificînd muzeele școlare și colțurile muzeistice din județul Sălaj a fost depistat un *fragment de topor de aramă* la școala generală din Halmășd. Piesa a fost descoperită la Cerișa în anul 1976 de către elevul Vlaicu Dumitru, în grădina casei sale.

Fragmentul păstrează o parte din brațul cu tăiș al toporului. Tăișul este tacit prin utilizare, avînd forma semicirculară. Muchiile sînt rotunjite. Din gaura de înmănușare nu s-a păstrat nimic. Fragmentul păstrează asperități de la turnare. Are patina verzeie. Lp = 6,1 cm; l tăișului = 3,4 cm; gros. în punctul de rupere a piesei = 2,1 cm (Pl. IV/4).

Publicînd aceste descoperiri ocazionale sperăm să contribuim la îmbogățirea cunoștințelor privind perioada de trecere de la epoca neolitică la epoca bronzului, în județul Sălaj perioadă mai puțin cercetată și cunoscută pînă în prezent. În coroborare cu alte lucrări de acest gen²⁸ sau — în cazuri mai fericite — cu studii bazate pe cercetări arheologice sistematice²⁹ sperăm că repertoriul nostru va contribui la întregirea cunoștințelor privind epoca aramei în N—V României.

ÉVA LAKÓ

VERZEICHNIS DER KUPFERÄXTE VON DEM KREIS SÁLAJ

(Zusammenfassung)

In der Sammlung des Museums für Geschichte und Kunst aus Zalău befinden sich 7 gekaufte oder gestiftete Kupferäxte, die alle gelegentlich, nicht durch systematische archäologische Ausgrabungen, entdeckt wurden. Deswegen fehlen die stratigraphischen Beobachtungen,

pentru Ardeal, nr. 669, II, nr. 663; *Arch Kőzl*, 4, 1865, p. 169; V, p. 31; *Roska, Rep.*, p. 274.

²³ Jurnalul M.N.M. din anul 1889 nr. 55; M. Petri, *op. cit.*, I, 1901, p. 33; *Arch Ert*, 33, 1913, p. 307; *Roska, Rep.*, p. 274; Idem, în *Közlemények*, 2, 1942, Cluj, p. 53.

²⁴ *Arch Ert*, 21, 1901, p. 55—56; *Roska*, în *Közlemények*, 2, 1942, Cluj, p. 51.

²⁵ Jurnalul M.N.M. din anul 1889, nr. 23; M. Petri, *op. cit.*, I, 1901, p. 30; *Roska, Rep.*, p. 249; M. Roska, în *Közlemények*, 2, p. 51.

²⁶ M. Roska, în *Közlemények*, 2, 1942, p. 57, fig. 56; *Roska Rep.*, p. 296, fig. 355.

²⁷ A. Vulpe, *op. cit.*, II, 1975, p. 21, pl. 2/19.

²⁸ T. Bader, în *Apulum*, 11, 1973, p. 703—708.

²⁹ K. Kacsó, în *St. Com. Satu Mare*, 1969, p. 49—55.

was die Datierung dieser Axte sehr erschwert. Darum ist dieser Artikel kein analytisches Studium, sondern ein Verzeichnis aller Kupferäxte, die im Kreis Sălaj (Rumänien) entdeckt worden sind.

Die 7 Kupferäxte, die sich im Museum für Geschichte und Kunst aus Zalău befinden, wurden in Răstoilțu Mare (zwei Stück), neben dem Dorf Agrij (1 Stück), in Buciumi (1 Stück), in Nădișul Român (1 Stück) in Vădurele (1 Stück) und Șasa (1 Stück) entdeckt. Sie gehören verschiedenen Typen an: 3 Stücke von Typus Pločnik, 1 Stück vom Typus Cotliget, 1 Stück vom Typus Jászladány, 1 Stück der Variante Tîrnăvița des Typus Jászladány, 1 Stück vom Typus Fajsz.

Damit unser Verzeichnis möglichst vollständig sei, erwähnen wir auch die vor der Gründung des zălauer Museums gemachten Funde, die nur in der Fachliteratur behandelt wurden. Wir erwähnen hier die Funde von Ip, Romita, Lupoia, Lupoia, Ugruțiu (2 Stück), Ileanda, Nușfalău, Meseșeni de Jos, Șimleul Silvaniei (2 Stück), Giurtelecu Șimleului, Uileacu Șimleului und Voivodeni. Von den 13 Kupferäxten könnten nur 4 Typen näher bestimmt werden: die Kupferäxte von Ip, Romita und Ugruțiu, welche dem Typus Mezökeresztés angehören, während die Axt von Voivodeni dem Typus Cotliget angehört.